

Pejzažna umjetnost u dječjem vrtiću

Benčić, Matea

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:359150>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-17**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

MATEA BENČIĆ

PEJZAŽNA UMJETNOST U DJEČJEM VRTIĆU

Završni rad

Pula, 2020.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

MATEA BENČIĆ

PEJZAŽNA UMJETNOST U DJEČJEM VRTIĆU

Završni rad

JMBAG: 0303079865 redoviti student

Studijski smjer: Preddiplomski stručni studij Predškolski odgoj

Predmet: Metodika likovne kulture

Znanstveno područje: Umjetničko područje

Znanstveno polje: Likovna umjetnost

Znanstvena grana: Likovna pedagogija

Mentor: doc. art. dr. phil. Aleksandra Rotar

Pula, 2020.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana MATEA BENČIĆ, kandidat za prvostupnika Predškolskog odgoja ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Potpis

U Puli 9. prosinca 2020. godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, Matea Benčić dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom PEJZAŽNA UMJETNOST U DJEČJEM VRTIĆU koristi na način da gore navedeno autorsko djelo kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama. Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

Potpis

U Puli 9. prosinca 2020. godine

SADRŽAJ

1. UVOD	7
2. PEJZAŽNA UMJETNOST ILI <i>LAND ART</i>	9
3. <i>LAND ART</i> UMJETNICI.....	10
3.1. Robert Smithson.....	12
3.2. Andy Goldsworthy	14
3.3. Dennis Oppenheim.....	17
3.4. Richard Long	18
3.5. Richard Shilling	19
3.6. Boris Pecigoš	23
4. <i>LAND ART</i> I DJECA	31
4.1. Važnost i utjecaji prirode i <i>land arta</i> na razvoj djece.....	32
4.2. Način stvaranja <i>land arta</i> i materijali.....	35
4.3. Ideje i primjeri iz knjige <i>Land Art for Kids – On the Beach</i> Richarda Shilinga i Julie Brooklyn	36
5. AKTIVNOSTI <i>LAND ARTA</i> U DJEČJEM VRTIĆU.....	38
5.1. Pripreme za izvođenje aktivnosti iz metodike likovne kulture	38
5.2. Razvoj likovnog izražavanja i stvaranja djece	46
6. ZAKLJUČAK.....	62
7. LITERATURA	63
8. POPIS PRIMJERA.....	66

1. UVOD

Djetinjstvo je najbogatije i najvažnije razdoblje u čovjekovu životu. Sve što dijete nauči u djetinjstvu oblikuje ga u odraslu osobu i utječe na njegov daljnji život, mišljenja, stavove, ponašanja... Dijete upoznaje svijet postupno, svim svojim osjetilima te svime što ga okružuje.

U tome okružju, priroda je najvažnija, neposredna te zauvijek prisutna. Pejzažna umjetnost podrazumijeva umjetnost stvaranja u prirodi. Djeca stvaraju koristeći se prirodnim materijalima, u prirodi borave, istražuju i uče. Priroda nudi djetetu sve ono što ni jedna igračka, računalo ili neki drugi medij ne mogu ponuditi. U prirodi dijete pada i diže se, sakuplja, stvara, gradi te proučava kako ona djeluje, mijenja ili uništava. Pejzažna umjetnost upravo je to – stvaranje u krajoliku prirodnim materijalima te ostavljanje prirodi da ona rad svojim pojavama mijenja.

Dijete upoznaje svijet kroz igru, ona je nezaobilazna u njegovu životu. Djetetovo okruženje treba biti poticajno, a okolina motivirajuća i bogata, poput prirode. Priroda i umjetnost u savršenom su spoju za zdrav i sretan rast i razvoj svakog djeteta, zato mu taj sklop treba i omogućiti.

Završni rad sadrži poglavlje o pejzažnoj umjetnosti (u daljnjem tekstu koristit će se termin *land art* kao izvorno ime, zbog područja u kojem je nastao). Prvo će biti predstavljeni umjetnici koji djeluju u pejzažnoj umjetnosti, a zatim će biti objašnjena važnost i utjecaj prirode te *land arta* na razvoj djece. U daljnjem tekstu bit će dani primjeri i ideje za izradu *land art* radova. Rad završava opisom aktivnosti s djecom od 4. do 6. godine života, provedenih u vrtiću.

Aktivnosti su provedene u Dječjem vrtiću Medulin, točnije u ljetnom kampu vrtića u Medulinu, mjestu i općini u Istri. Medulin je smješten duž obale, na jugu istarskog poluotoka. Izgrađen je na ostacima prapovijesnih naselja, a obiluje predivnim pejzažima.

Zahvaljujem Dječjem vrtiću Medulin i odgojiteljicama Alenki Hrvatini, Oliveri Živković, Leni Beletić i Mariani Derenčinović na suradnji i pomoći pri realiziranju potrebnih aktivnosti.

Ideja i tema ovoga završnog rada potekle su iz želje za poticanjem djece da provode više vremena u prirodi, u spoju s likovnom umjetnošću. Naime, kao bivša učenica Škole primijenjene umjetnosti i dizajna Pula, smjer grafički dizajn, umjetnost želim i nastojim povezati sa svojim budućim zvanjem odgojiteljice u vrtiću. Umjetnost je ujedno važna za dijete te utječe na njegove motoričke, emocionalne, kognitivne, socijalne i govorne vještine.

2. PEJZAŽNA UMJETNOST ILI *LAND ART*

Pejzažna umjetnost ili izvorno *land art* pravac je u suvremenoj umjetnosti koji podrazumijeva „izlazak“ umjetnika i radova iz galerije te stvaranje u krajoliku. Naziv je za umjetničke radove koji se najčešće nalaze u prirodnom prostoru, u njemu ostaju te ih priroda mijenja ili s vremenom uništava. *Land art* nastao je krajem 60-ih godina u Sjedinjenim Američkim Državama i Europi. Počeci *land arta* bliski su pokretu *body art*¹ – u njima se koriste tlo i ljudsko tijelo kao mjesto intervencije umjetnika. Termin ulazi u upotrebu 1968. godine nakon izložbe *Earthwork* u njujorškoj galeriji Dwan na kojoj je sudjelovalo četrnaest umjetnika, a radovi su uglavnom bili fotodokumenti.

Većina radova *land arta* realizirana je u nedostupnim prostorima te ih se može vidjeti samo na fotografijama, filmovima, videozapisima ili u tekstualnim opisima. Ponekad su jedino tako trajno zabilježeni. Na taj način glavni prijenosnik *land art* radova postaje konceptualna umjetnost².

Land art umjetnici iskorištavaju okoliš koji je postao krhak, modeliraju ga, stvaraju od njega nešto novo, a zatim prepuštaju svoja djela vremenu i zaboravu. Prvi među njima često su koristili donesene materijale, no s vremenom su djela nastajala samo od već prisutnih, premještenih materijala, kako bi se što manje interveniralo. *Land art* umjetnici donose samo trag svoga djela, dokument – fotografiju, videozapis...

Radovi land arta namijenjeni su tome da ostanu gdje jesu, ne prenose se u galeriju niti se čuvaju, već traju dok ih vrijeme ne izbriše, a time nema mogućnosti njihova preseljenja u muzej.

Modeli *land arta*:

1. realizacije instalacija velikih dimenzija u prirodnom pejzažu
2. minimalne intervencije i ostavljanje tragova u prirodnom prostoru
3. sinteza iskustva *land arta* sa simboličkim povijesnim i arheološkim modelima

¹ *Body art* ili umjetnost tijela oblik je konceptualne umjetnosti gdje je tijelo ujedno umjetnički medij i objekt. Riječ je o obliku performansa, a daljnji su pravci fotografija i videoumjetnost.

² Konceptualna umjetnost smjer je u suvremenoj umjetnosti. Umjetnik nastoji dematerijalizirati predmet umjetničkog djelovanja te korištenjem netradicionalnih umjetničkih postupaka i materijala (fotografija, film, videozapis) objasniti idejni sadržaj koji prethodi djelu ili je u njemu sadržan.

arhitekture, vrtnom arhitekturom, monumentalnom skulpturom i urbanizmom u horizontalnoj plastici.

3. LAND ART UMJETNICI

Riječ je o umjetnicima koji su odlučili izaći iz svojih ateljea u prirodu kako bi je neposredno iskusili, sudjelujući u njoj bez potrebe da je predstavljaju. Radeći direktno u njoj, njihove konceptualne ideje, djela, osobna iskustva i ciljevi rezultat su dubokih unutarnjih proživljavanja te razumijevanja života i življenja. Načelo je takve umjetnosti sposobnost predstavljanja kroz prirodu, umjesto predstavljanja prirode kroz umjetnost.

Među autore instalacija velikih dimenzija u prirodnom prostoru ubrajamo Carla Andrea³, Dennisa Oppenheima⁴, Roberta Smithsona⁵, Michaela Heizera⁶, Waltera De Mariju⁷, Richarda Serra⁸ i Christa⁹. Ovaj model *land arta* koji navedeni umjetnici koriste specifičan je za američki mit o otkrivanju i osvajanju nepoznatog divljeg prostora.

Razlikujemo postave na tlu u prirodnom ambijentu (formalne, statične, materijalno-prostorne instalacije), postave u ambijentu (osim prostornih i materijalnih aspekata, uključuju ekološke – plimu, oseku, klimu...) te postave kao specifični perceptivni prostor (koji mijenja uobičajeno perceptivno iskustvo promatrača).

Radovi američkih umjetnika pristižu iz evolucije minimalističke skulpture i performansa, dok su Christovi radovi povezani s europskom avangardom. Naime, Christo je proširio ideju pakiranja zapakiranim objektom, tj. ironičnim pristupom

³ Carl Andre američki je umjetnik, kipar, važan za razvoj konceptualne i minimalističke umjetnosti. Koristi industrijske materijale koje ne mijenja, već samo uređuje na licu mjesta. Radi pločama ili blokovima od cinka, aluminijske, bakra, čelika, olova...

⁴ Dennis Oppenheim spominjat će se u daljnjem tekstu.

⁵ Robert Smithson spominjat će se u daljnjem tekstu.

⁶ Michael Heizer umjetnik je koji svojim radovima istražuje odnos pozitivnog i negativnog prostora. Njegova prekretnica bila je 1967. kada je na planini u šumi iskopao dvije velike jame, obloživši jednu šperpločom, a drugu limom. Specijalizirao se za skulpture velikih dimenzija i specifičnih za mjesto u kojem djeluje. Radi izvan granica galerija i umjetničkih prostora.

⁷ Walter De Maria američki je umjetnik, kipar, skladatelj i ilustrator. Djeluje na područjima s minimalnom umjetnošću, konceptualnom i *land art* umjetnošću.

⁸ Richard Serra američki je umjetnik, živi i radi u New Yorku. Izradio je skulpture velikih razmjera, specifične za pojedine lokacije, arhitektonske, urbane i krajobrazne postavke širom svijeta.

⁹ Christo Vladimirov Javacheff američki je umjetnik rođen u Bugarskoj. Djeluje i radi sa suprugom, ostvario je goleme pop-art instalacije, mijenjajući krajolik u artificijelni ambijent.

umjetničkom djelu i društvenim institucijama prekrivanjem i pregrađivanjem velikih prirodnih prostornih cjelina.

Za europsku procesualnu umjetnost karakteristične su minimalne intervencije i ostavljanje tragova u prirodnom prostoru kao obliku dematerijalizacije umjetničkog objekta. Takva intervencija ne mijenja prirodni prostor, ne stvara od njega nešto novo, već umjetnik ostavlja jedva vidljiv trag, koji najčešće kiša i vjetar vrlo brzo uništavaju.

Instalacije Richarda Longa¹⁰ i Hamisha Fultona¹¹ primjeri su intervencija u prirodi – umjetnici putuju i interveniraju u egzotičnom prostoru te dokumentiraju radove fotografijom i tekstom. Putovanje i hodanje egzotičnim zemljama temelj su njihova rada.

Fultonove fotografije dokumenti su njegove intervencije u prirodi hodanjem: tragovi u snijegu, krugovi u vodi (nastali bacanjem kamena), koje osmišljava stavom: „Moja umjetnička forma je kratko putovanje ostvareno hodanjem u pejzažu“. (Šuvaković, 2005: 342)

Long u pejzažu intervenira stvarajući spirale, krugove i kvadrate od kamena, pruća i trave.

Walter De Maria za svoje je djelo iskoristio moć prirode, tj. munje. Napravio je „polje munja“ postavivši gromobrane koji ih privlače. Veličanstven prizor nastao je tijekom nevremena.

¹⁰ Richard Long spominjat će se u daljnjem tekstu.

¹¹ Hamish Fulton engleski je umjetnik koji djeluje šetnjom.

3.1. Robert Smithson

Robert Smithson američki je umjetnik čije je najpoznatije djelo *Broken Circle/Spiral Hill* (Slomljeni krug/Spiralno brdo). U ranim 1970-im njegov rad postaje sve više društveno angažiran, kada on sam kritizira svijet umjetničkog tržišta koji tada počinje naglo jačati. Smithsona ne zanimaju umjetnički radovi koji sugeriraju proces, te su u sklopu nekih granica i prilagođavaju se nekoj neutralnoj sobi galerije. Za njega tu nema slobode jer postoje granice kojih se mora pridržavati, radi daljnjeg prikaza radova u galerijama.

Jedini europski projekt koji je Smithson završio, u lipnju 1971., bila je *land art* intervencija *Broken Circle/Spiral Hill*. Rad je bio izveden u jezeru otvorenog rudnika pijeska pored grada Emmena u Nizozemskoj. Izveo ga je po pozivu za izložbu. Sastavni dio tog projekta trebao je biti film koji snima i režira njegova životna družica, umjetnica Nancy Holt, koja prati izvođenje, produkciju i vrijeme nakon izložbe. Film nije završen, ne samo zbog autorove prerane smrti, već i zbog njegova nezadovoljstva položajem i porukom velikog kamena koji je stajao u samom središtu prostorne intervencije. Umjetnik se premišljao treba li ga u potpunosti maknuti, ukopati ili pustiti kao uspomenu na prošlo ledeno doba.

Četrdeset godina nakon *Broken Circlea Spiral Hilla* rad je u savršenom stanju očuvan, zahvaljujući povjesničarima i kustosima koje Smithson nije uopće volio. Rad je ograđen, dok je *Spiral Hill*, koji je bio izvorno izveden od crnog pijeska s bijelom pješčanom stazom spirale, danas „balzamiran“ i stabiliziran zelenom biljkom penjačicom, a spiralna staza pokrivena drvenim posipom. Time je rad postao vjerojatno ono što Smithson nikada nije htio ni planirao, povijesno-umjetničko mjesto za brojne turiste, putnike i prolaznike.

Primjer 1: rad Roberta Smithsona, *Broken Circle*, preuzeto s <https://www.idisturato.com/blog/2013/02/10/angaziranost-kroz-projekt/>

Primjer 2: rad Roberta Smithsona, *Spiral Hill*, preuzeto s <https://www.idisturato.com/blog/2013/02/10/angaziranost-kroz-projekt/>

3.2. Andy Goldsworthy

Andy Goldsworthy bio je britanski kipar, fotograf i ekolog. Svojim se radovima izražavao na području Japana, SAD-a, u nenaseljenim mjestima Australije, pa čak i na Sjevernom polu. Njegov je cilj osjetiti, doživjeti, razumjeti prirodu, a zatim stvarati njezinom energijom.

„Često zaboravljamo da smo priroda. Priroda nije nešto odvojeno od nas. Dakle, kad kažemo da smo izgubili vezu s prirodom, izgubili smo vezu sa sobom.“ (Goldsworthy, 2017, prevela M.B.)

Goldsworthy se koristi isključivo prirodnim materijalima, a radovi se mogu vidjeti najčešće samo na fotografijama njegovih knjiga. Koristi se materijalima koji su mu dani, tj. ako pada snijeg, radi sa snijegom, ako je jesen, koristi opalo lišće i ostalo. Uživa u slobodi korištenja ruku i pronađenog alata – oštrog kamena, pera, bodlji. Njegov je rad „nevidljiv“, radi samo privremenu promjenu u prirodnom prostoru. Radove od leda izrađivao je u ranim jutarnjim satima, kada su temperature bile jako niske, a već u popodnevnim satima rad bi nestao – povećanjem temperature nastala je lokva.

Još je jedan primjer stvaranje strukture pješčenjaka ili škrljevca na rubu mora, a zatim Goldsworthy promatra kako plima i oseka djeluju, odnose, tope ili prelijevaju se preko. Umjetnik time istražuje promjene, transformacije, promjenjivost, propusnost i nepoznato.

Za Goldsworthyja, svako djelo raste, ostaje ili propada; proces i propadanje implicitni su. U njegovim radovima prolaznost odražava ono što on nalazi u prirodi.

Primjer 3: rad Andyja Goldsworthyja, *Snowballs*, preuzeto s <https://www.livingyourwildcreativity.com/art-gallery-1-mitchell-1>

Primjer 4: rad Andyja Goldsworthyja, *Ombre stones*, preuzeto s <https://www.livingyourwildcreativity.com/art-gallery-1-mitchell-1>

Primjer 5: rad Andyja Goldsworthyja, *Fall Leaves*, preuzeto s
<https://www.livingyourwildcreativity.com/art-gallery-1-mitchell-1>

3.3. Dennis Oppenheim

Umjetnička karijera Dennisa Oppenheima rasla je i dugo se mijenjala: od odbijanja galerijskog sustava preko prevelikih i motoriziranih instalacija do suvremenog okretanja prema nadrealizmu radovima u prirodnoj veličini. Imao je veliku ulogu u unaprjeđivanju definicije umjetnosti kao ideje, intervencije, prolaznog trenutka i širenja izvan galerija.

Oppenheim je bio ključan za doprinose konceptualne i *land art* umjetnosti. Kritizirao je umjetničke institucije; jednom prilikom izjavio je: „Muzej nije mjesto koje bih želio posjetiti u bilo kojem gradu. U umjetnosti me zanima umjetnost koja će tek nastati.“ (Oppenheim, 1968, prevela M.B.)

Njegove rane intervencije u prirodnom krajoliku poprimile su oblik oduzimanja, a ne dodavanja, po uzoru na drevni skulptorski princip rezbarenja. Bio je uključen u seriju zvanu „Udubljenja“ – pronalazio bi predmete na tlu (najčešće na praznim mjestima u New Yorku, Amsterdamu i Parizu) i fotografirao ih. Zatim bi te predmete uklonio pa fotografirao udubljenje koje ostaje u zemlji nakon njihova uklanjanja. Udubljenje, tj. odsutnost, a ne prisutnost predmeta, bilo je umjetničko djelo.

Primjer 6: rad Dennisa Oppenheima, *Indentation – Removal*, preuzeto s

<https://www.theartstory.org/artist/oppenheim-dennis/artworks/#pnt>

3.4. Richard Long

Richard Long, engleski kipar, jedan je od najpoznatijih britanskih *land art* umjetnika. Njegov rad proširio je ideju kiparstva da bude dio performansa konceptualne umjetnosti.

U svojim je radovima najčešće koristio zemlju, blato, kamenje te druge prirodne materijale. Njegovi se radovi na izložbama većinom prikazuju s materijalima koje koristi ili dokumentiranim fotografijama izvedbi i iskustava. Najznačajnija aktivnost za njegov rad bilo je hodanje. Bio je u bezbroj šetnji, prehodao pustinje – Saharu, Australiju, Island ... Iz svojih je šetnji crpio ideje i materijale za djela. Na isti način dolazi do blata i zemlje koje koristi za svoje slike na platnu ili izravno na zidu. Longovi radovi obično imaju geometrijski oblik kruga, elipse, spirale, linije...

Primjer 7: rad Richarda Longa, *Sahara Circle*, preuzeto s <https://www.tate.org.uk/art/artworks/long-sahara-circle-t12036>

Sahara Circle prikazuje krug koji je Long stvorio koristeći elemente okoline na putovanju u Africi. Na ovom su području pustinje zemlja i kamenje crveno-smeđe boje, umjesto uobičajenog zlatnog pijeska. Long je napravio prsten kamenjem oko okruglog područja koje je očistio, a na kojem je kasnije silom prirode od slomljenog kamenja nastajao sitan pijesak.

3.5. Richard Shilling

Richard Shilling vodeći je umjetnik u radu s prirodnim materijalima. *Land artom* počeo se baviti sasvim slučajno, šetajući ugledao je rad koji ga je zaintrigirao. Nije znao kakav je to rad ni zašto se ondje nalazi, no istražio ga je. Radilo se o radu Andyja Goldsworthyja. Njegovim radom bio je inspiriran i apsolutno zadivljen i odatle je sve krenulo. Jednog je dana izašao te promatrajući i istražujući prirodu počeo stvarati.

Shilling svoje radove stvara isključivo od materijala koje nađe u prirodi i na prirodnoj lokaciji. Čini to intuitivno, vodeći se okruženjem u kojem stvara. Njegova se umjetnost sastoji samo od prirodnih materijala, a fotografije su snimljene pod prirodnim svjetlom, bez kasnijeg uređivanja. Ponekad izrađuje specifične instalacije s obzirom na lokaciju na kojoj se nalazi, koristeći se svime što ondje nađe. Zato se u radu koristi i neprirodnim materijalima poput smeća na plažama, tj. plastičnog otpada koji je izbacilo more. S obzirom na to da je vodeći zagovornik čistog stila umjetnosti prirode, kada koristi neprirodne materijale, uvijek nastoji naglasiti jesu li i kada korišteni.

Primjer 8: rad Richarda Shillinga, *Geology Squares*, preuzeto s <https://mymodernmet.com/richard-shilling-land-artist/>

Primjer 9: rad Richarda Shillinga, *Thorax*, preuzeto s <https://mymodernmet.com/richard-shilling-land-artist/>

Primjer 10: rad Richarda Shillinga, *Construction Balance*, preuzeto s <https://mymodernmet.com/richard-shilling-land-artist/>

Richard Shilling organizira radionice *land arta* za djecu. Vode ih Shilling osobno i Julia Brooklyn¹², a pružaju aktivnosti stvaranja umjetnosti u prirodi korištenjem prirodnih materijala; slaganjem štapova, mandala, tkanjem vrbe, balansiranjem stijena i kamenčića. Omogućuju obrazovanje djeci i cijeloj obitelji, zanate u prirodi i još mnogo drugog. Aktivnosti provode sa školama, vrtićkim grupama, djecom s posebnim potrebama, obiteljima. Provode edukacije o prirodi i

¹² Julia Brooklyn – kvalificirana asistentica i *land art* umjetnica.

povezanosti s prirodom, kratke ili cjelodnevne radionice, vanjske i unutarnje radionice s mandalama, senzorna iskustva za dojenčad i djecu s posebnim potrebama.

U nastavku je dio intervjua s Richardom Shillingom o *land artu* s djecom koji je vodila Jean Van't Hul, za vlastitu internetsku stranicu *The Artful Parent*:

JEAN: Koja je razlika između dječjeg land arta i land arta odraslih? Zašto vjerujete da je on važan za djecu?

SHILLING: Mislim da nema nikakve razlike. Kao dijete, trčao sam i igrao se po šumi i poljima, skakao preko potoka, sakupljao punoglavce i leptire. Moj je land art to isto. On za mene počinje gledajući svijet i prirodu očima djeteta, zahvalan sam što to nisam nikada izgubio. Izrada prirodnih skulptura omogućuje mi da se malo duže prepustim svijetu djeteta. Bili vješti u tome ili ne, bili odrasla osoba ili dijete, izrađujete li skulpture ili samo skačete po opalom lišću, meni je svejedno. Sve je u tome da ste vani i iskušavate sve što priroda nudi.

JEAN: Zašto ste Julia i Vi napisali knjigu Land art za djecu na plaži i pokrenuli ovaj projekt? Koja je Vaša ukupna vizija projekta?

SHILLING: Kada sam bio dijete, stalno smo izlazili, istraživali mjesta, gradili brloge... Ovih dana djeca sve više sjede ispred televizora ili računala, roditelji se boje za njihovu sigurnost i sprječavaju djecu da izađu van po svim vremenskim prilikama i uživaju u zdravim, prirodnim aktivnostima. Vjerujem da pati i fizičko i mentalno zdravlje ove generacije. Koristeći land art da se izvuče djecu van na svjež zrak, uz vježbanje, učenje o prirodi, kreativnost i zabavu, može se donijeti puno koristi. Time poboljšavamo mentalnu i tjelesnu kondiciju djece, učimo ih da uvažavaju prirodni svijet i ostalo. Naša je vizija učiniti malo kako bismo potaknuli sve koje možemo da izađu u prirodu i uživaju kroz land art.

JEAN: Koji su Vaši savjeti roditeljima koji bi željeli predstaviti ovaj koncept svojoj djeci i potaknuti stvaranje land arta?

SHILLING: Kao što sam rekao, land art je samo produžetak prirodne igre na otvorenom. Moj bi savjet bio: samo otvorite oči kad ste vani. Pogledajte bliže lišće i kamenčiće i sve zanimljivosti koje biste mogli pronaći, pregledajte njihove boje i oblike i dopustite da vas te stvari nadahnu da nešto napravite. Upravo se tako ja bavim stvarima.

Da Vam dam primjer: ako odem na plažu, sjest ću i razgledati šljunak. Nakon nekog vremena mogao bih uočiti neke prilično crvene plave ili ljubičaste kamenčiće, a zatim ću ih sakupiti i napraviti uzorak s njima. Sve je u ovome:

- 1) Otiđite nekamo i otvorite oči.*
- 2) Pogledajte što se ondje nalazi, pogledajte boje, oblike i formu.*
- 3) Odaberite neke materijale koji vas privlače zbog oblika, boje ili bilo čega drugog.*
- 4) Sakupite što više možete.*
- 5) Napravite uzorak, kovitlac, krug, spiralu ili bilo što vam se sviđa pomoću onoga što ste pronašli.*

To je upravo ono što mnogi od nas spontano rade, i djeca i odrasli, a ponašajući se tako postizete bolju povezanost s prirodom, veću zahvalnost prirodnom svijetu, smirenost, zabavu, kreativnost i igru! Kako to ne voljeti! Zapravo, nije važno što stvarate ili radite, važno je samo izaći van, gledati i cijeniti ono što pronađete. Ako želite skupiti crveno lišće, a nema ga, upotrijebite nešto drugo. Riječ je o osjećaju mjesta na kojem se nalazite i uklanjanju slojeva tog mjesta kako biste ga dublje uvažili. Taj pogled koji dijete dobije u očima kad nađe raka ispod kamena – o tome se i radi! Ako vas list nadahne da napravite nešto – sjajno, ali ako ne, nema veze. Važno je otvaranje očiju, ušiju i srca, istraživanje. Ali izradom land arta dobivate to uranjanje u okoliš besplatno i sve prednosti koje uz to idu.

JEAN: Koji bismo jednostavan land art projekt svi mogli raditi sa svojom djecom danas, u svom dvorištu ili parku?

SHILLING: Sakupite deset (ili više) različitih listova.

- 1. Istražite okoliš i sakupite po jedan list različitih biljaka.*
- 2. Proučite svaki list i uočite različite boje, debljinu, strukturu žila i ostalo.*
- 3. Položite svoje listove na zemlju ili ih namotajte na štapiće da ih prikažite.*

(dio intervjua koji je provela Van't Hul, preuzet s

<https://artfulparent.com/richardshilling-on-land-art-for-kids/> , prevela M.B.)

3.6. Boris Pecigoš

Boris Pecigoš rođen je u Zagrebu 1974. godine, živi u Rijeci. Likovnu umjetnost magistrirao je temom *land arta*, a diplomirao je na *Arthouse – College of Visual Arts* u Ljubljani. Aktivni je član HDLU-a¹³ u Zagrebu i HDLU-a Rijeka. Inspiraciju pronalazi u prirodi i njezinim ljepotama, moru, planinama... *Land artom* svoju umjetnost na najneposredniji način povezuje s ljubavlju prema prirodi, zanimanjem za geologiju i povijesna mjesta s ostacima starih kultura. Radovima *land arta* može izravnije komunicirati s publikom nego slikama, jer oni pozivaju da se u njih uđe, da ih se dodirne. Pecigoš na taj način ostvaruje sebi bitan taktilni kontakt s djelom i okolnom prirodom, a ne samo vizualni kao u galeriji.

Njegov je najznačajniji projekt *land art* staza u Parku prirode Učka, na planini Ćićarija, koja objedinjuje umjetnost, spiritualnost i prirodu. Kružna *land art* staza Stražica – Sapaćica spoj je umjetničkih intervencija *land arta* i *rock arta* s prirodnim ljepotama Ćićarije, točnije njenih južnih predjela oko litica Stražice i pašnjaka Sapaćice. Pecigoševa je vodeća misao bila razviti u gledatelja svijest o značaju povezanosti s prirodom, njezinim ljepotama i važnosti. Njegova je motivacija na samom početku bila stvoriti galeriju na otvorenom, pozvati ljude u prirodu. Staza nije zahtjevana i pogodna je za obitelji s djecom. Njome se proteže oznaka u obliku dlana s ucrtanim labirintom, koja pokazuje smjer lokacije s radovima. Kao simbol odabran je dlan, znak kontakta, stoga prikladan i kao znak staze, a nalazi se i u nekim radovima. Osim što je prisutan u znaku, kao čest motiv staze pojavljuje se labirint. Ima središnju točku, ali za razliku od tradicionalnih, ima dva ulaza, odnosno izlaza. Labirint je autorova konstrukcija, osmišljena još 2011. godine za potrebe izložbe, a kasnije je dorađena u konačni oblik, za potrebe *land art* staze.

Staza se sastoji od dvadeset točaka – zanimljivih radova s vlastitom pričom. Dijeli se na pet odjeljaka označenim različitim bojama: zelenom, crvenom, ljubičastom, ružičastom i narančastom. U svim odjeljcima nalaze se radovi *land arta*, izuzetak je ljubičasti odjeljak, od šest instalacija, većinom su to oslikane stijene, tj. *rock art*.

¹³ HDLU - Hrvatsko društvo likovnih umjetnika.

Zeleni odjeljak sastoji se od sedam radova: 1. Travnati vršak, 2. Vilinsko sijelo, 3. Ljubavni kamen, 4. Kamena gomila, 5. Otisci dlanova, 6. Geoglifi ovaca, 7. Crveno stablo.

Crveni odjeljak čine pet *land art* instalacija i tri vidikovca: 8. Kameni zubi, 9. Trokut i Glagoljička stijena, 10. Labirint, 11. Kameno igralište, 12. Spiralni geoglif.

Na ljubičastom odjeljku šest je instalacija, većinom *rock art* radovi: 13. Kamena šuma, 14. Stijenska slikarija na litici, 15. Mahovina I, 16. Mahovina II, 17. Monolit s motivom spirale I, 18. Monolit s motivom spirale II.

Ružičasti odjeljak staze vodi do vidikovca Kroga na litici Stražica, gdje se nalazi samo jedna instalacija: 19. Stražar.

Posljednji, narančasti odjeljak, sastoji se od jednog i zadnjeg rada: 20. Travnati plato.

U nastavku bit će prikazani i objašnjeni neki radovi staze.

Travnati vršak nalazi se u zelenom odjeljku i prvi je rad staze. Na uzdignutom je vršku između triju dolaca, obrastao gustom šumskom travom koja mjestu daje poseban, bajkovit ugođaj. Jedna konstrukcija skrivena je u travi, a druga u šumi, postrance, i ne može se odmah vidjeti. Krug od poslaganog kamenja na vršnoj je točki. U sredini je kamena ploča vapnenca na kojoj su, unutar kružne crvene plohe, naslikana stopala koja mame posjetitelje da stanu na njih. U središtu kruga tankom je srebrnom linijom naslikan labirint koji tvori pravilan ritam i grana se valovitim linijama na osam strana uz obod kruga koji se dalje grana u linije tvoreći prikaz korijenja.

Primjer 11: rad Borisa Pecigoša, *Travnati vršak* – krug od poslaganog kamenja, preuzeto s <https://boris-pecigos.com/2016/08/10/land-art-trail-land-art-staza/>

Kada stanete na otiske stopala, moći ćete vidjeti viseću mandalu, konstrukciju koja se nalazi između dvaju stabala na malom hrptu koji spaja dvije susjedne vrtače, udaljene otprilike 20 metara od otiska stopala. Mandala¹⁴ se sastoji od ploče od akacije u sredini, na kojoj je naslikan isti motiv labirinta kao u središtu ploče na vršku. Iz središta širi se osam grana preko kojih se spiralno uvijaju lijane koje na obodu tvore krug.

Primjer 12: rad Borisa Pecigoša, *Travnati vršak* – viseća mandala, preuzeto s <https://boris-pecigos.com/2016/08/10/land-art-trail-land-art-staza/>

Mandala ostavlja dojam stabilnosti zbog centralne radijalne simetrije i kružnog formata, dojam pulsirajućeg, ritmičnog gibanja zbog spiralnog uvijanja od središta prema obodu. Povezanost sa zemljom autor naglašava kamenom koji je obješen ispod mandale i gravitacijski je vuče prema tlu.

Pecigoš je ovim prvim radom htio postići svojevrstu pripremu za daljnje radove iskustva prirode i umjetnosti na stazi. Metaforičko uzemljenje i stapanje s energijom zemlje u ezoteričnoj psihologiji povezuje se s prvom korijenskom čakrom i crvenom bojom. Zbog toga autor za prvi rad staze koristi crvenu boju kao podlogu otisnutim stopalima, jer ona dočarava dojam snage i topline iz zemlje. Zlatnu boju koristi jer kod starih alkemičara ona simbolizira savršenstvo duše, a u spoju s crvenom dočarava poruku o neraskidivoj povezanosti duha i materije. Sve metalne boje kojima se Pecigoš koristi nose simboliku povezanosti sa zemljom. Krug je simbol zaštite, stvara osjećaj zaštićenosti, a kada posjetitelj stane u krug, on naglašava njegovu svjesnu namjeru da se preda prirodi.

¹⁴ Mandala je geometrijska konfiguracija simbola

Tek kada posjetitelj stane u krug, može vidjeti viseću mandalu. Mandala služi da se njegova pažnja fokusira, da lakše uđe u stanje opuštanja i pripremi se za daljnje otkrivanje galerije u prirodi.

U sredini mandale labirint je bijele boje, na podlozi crvene boje. Gledajući, labirint pomalo podsjeća na metu za gađanje, što također nije slučajno. Ona nosi simboliku svjesnog usmjerenja pažnje, promišljanja, osjećanja radova i prirodnog okruženja, kako bi se pogodila bit, cilj cijelog projekta, baš kao što bismo strijelom pogodili središte mete.

Geoglifi ovaca također su u zelenom odjeljku staze. Rad se nalazi na pašnjaku, i na simboličan način vraća na njega ovce. Prikazane ovce istarska su autohtona vrsta, pramenke. Geoglifi su stilizirane figure ovaca, oblik tijela im je pravokutan. Napravljene su po uzoru na petroglife Paleoindijanaca. Spirala se koristi za rogove ovna, a prisutna je i na drugim radovima staze. Napravljena su dva geoglifa – ovce i ovna, kao para koji simbolizira potencijal oplodnje i množenja, vraćanje ovaca na pašnjake. U tijelu ovna raspoređeno je manje kamenje koje simbolizira crne točke karakteristične za pramenke, dok se na tijelu ovce nalaze valovite linije također od kamena, ravnomjerno raspoređene, a predstavljaju kovrčavu vunu ovce.

Primjer 13: rad Borisa Pecigoša, *Geoglifi ovaca*, preuzeto s <https://boris-pecigos.com/2016/08/10/land-art-trail-land-art-staza/>

Labirint je deseti rad staze, smješten na livadi, i pripada crvenom odjeljku. Staza prolazi kroz labirint koji se ne može zaobići, ima dva ulaza i izlaza, a postavljen je na dijelu staze kako posjetitelji ne bi skrenuli s puta. Rad je napravljen za

promatranje iz više perspektiva. Jedna je vanjska, dok se gledatelj približava labirintu, a druga je kada gledatelj hoda labirintom te postaje dio njega. Ima još jedan vanjski prsten, tj. treći ulaz, koji je zapravo „slijepi“, a ondje je samo kako bi održao ravnotežu. Njegov krak usmjerava na stazu koja vodi do Gornjeg vidikovca.

Primjer 14: rad Borisa Pecigoša, *Labirint*, preuzeto s <https://boris-pecigos.com/2016/08/10/land-art-trail-land-art-staza/>

Kameno igralište jedanaesta je točka crvenog odjeljka, a posebno je zanimljivo zbog interaktivne namjene. Naime, Pecigoš je želio potaknuti posjetitelje da i sami sudjeluju u radu te probude svoju maštu i kreativnost. Na raspolaganju im je lomljeni kamen koji koriste kako bi napravili svoj *land art* rad. Ova je točka mjesto za odmor, spontano neplanirano stvaranje i izravan kontakt s prirodom što je glavni cilj ove staze.

Primjer 15: rad Borisa Pecigoša, *Kameno igralište*, preuzeto s <https://boris-pecigos.com/2016/08/10/land-art-trail-land-art-staza/>

Stražar se nalazi u ružičastom odjeljku i devetnaesta je instalacija staze. Rad ciljano podsjeća na stražara – širokih ramena, uspravnog držanja, a cjepanica na vrhu predstavlja njegovu glavu. Instalacija je napravljena od cjepanica akacije naslaganih između dvaju stabala bukve koja ju pridržavaju. Rad je povezan s cijelom stazom koja je dobila ime Stražica po stražarskim postajama iz Uskočko-mletačkog rata u 17. stoljeću. Instalacija je u kontekstu lokacije pa tako i dobiva ime.

Primjer 16: rad Borisa Pecigoša, *Stražar*, preuzeto s <https://boris-pecigos.com/2016/08/10/land-art-trail-land-art-staza/>

O značenju nekih arhetipskih simbola koji se nalaze na stazi: riječ je o simbolima kruga, spirale, labirinta, središta i broja osam. Autor ih je upotrijebio više intuitivno nego vođeno, također, ne moraju ih svi posjetitelji nužno osjetiti, primijetiti niti razumjeti.

Krug je jedan od temeljnih arhetipskih simbola. Simbolizira nebo, duhovni te nevidljivi svijet. Zajedno s kružnicom, predstavlja potencijal i mogućnost, sjeme ili maternicu iz kojih se rađa sve novo. Također, predstavlja misterij, vječnost, beskonačnost... Često se koristi kao amajlija za sreću i zaštitu jer se unutar njega osjećamo sigurno i zaštićeno.

Središte kruga, kao i spirale ili bilo kojeg djela označava fokus, centriranost, stabilnost, koncentraciju, izvor i povezanost s duhovnim izvorom.

Spirala je jedan od najstarijih simbola koji prati čovjeka još iz špiljskih vremena. Nalazimo je svuda oko nas, na svakom koraku u prirodi, u osnovi svih životnih procesa, pa čak i DNK ima spiralni oblik. Simbol je vječnosti, evolucije, razvitka, napredovanja, misterija života i smrti. Označava kretanje energije prema središtu ili od njega, otvaranje ili zatvaranje, manifestaciju prema van ili fokusiranje prema unutra.

Spiralu nalazimo i na zaštitnom znaku našeg Sveučilišta. Simbol je cjeloživotnog obrazovanja, kontinuiranog učenja, kao i napredovanja te rada na sebi.

Primjer 17: zaštitni znak Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli, preuzeto s <https://fooz.unipu.hr/> (Korištenje zaštitnog znaka za upotrebu u završnom radu odobrio ured rektora, 8. prosinca 2020.)

Labirinti su složenije forme, vode do središta i natrag ili su razgranate mreže u kojima se treba snaći i orijentirati kako bi se pronašao izlaz. Hodanje labirintom prema njegovu središtu predstavlja traganje za odgovorima, putovanje u unutrašnji svijet. Dolazak u središte simbolizira kontakt s božanskim i svojim unutarnjim ja te stjecanje spoznaje i uvida. Izlazak iz labirinta, pak, simbolizira povratak u vanjski svijet s realizacijom stečenih uvida.

Broj osam simbolizira bogatstvo, napredak, uspjeh, hrabrost, pravednost, kontinuiranost, cikluse koji se ponavljaju, reciklirajući tok energije, vrijeme i znak beskonačnosti.

Staza priča cjelovitu priču; iako su radovi podijeljeni na odjeljke, oni se nadopunjuju, teku istim tokom, pričaju kontinuiranu priču. Svi su međusobno povezani i odnose se na glavnu temu – kontakt s prirodom. Autor stazom želi posjetiteljima prenijeti poruku o iscjeljivanju čovjeka i prirode kroz umjetnost, potičući ih da se puste i pronađu duhovni smisao. U svakom radu vodi ga neko viđenje i zamisao, no na stazu dolaze različiti posjetitelji i neće svi vidjeti isto, niti će sve isto zanimati, ali najveći je autorov cilj privući ih u prirodu. Ako *land art* staza potakne ljude da je posjete i borave u prirodi, autorov je cilj ostvaren.

4. LAND ART I DJECA

Igra je djetetova osnovna i najvažnija aktivnost. Nije dovoljno da ono samo promatra i sluša, već i da isprobava. Od rođenja dijete istražuje, otkriva i doživljava koristeći maštu i kreativnost kroz igru, kojom uči i razvija se. Igra je univerzalna, slobodna i spontana aktivnost, svoj djeci poznata, kojom ona otkrivaju sebe i svijet.

Djeca su malena bića koja vole istraživati, stvarati, proučavati, a *land art* savršeno se u to uklapa. Djeca borave u prirodi, istražuju je, proučavaju, uče o njoj, uživaju i stvaraju njome. Ne treba ih posebno navoditi na igru jer ona proizlazi iz njih. Na nama je, odgojiteljima ili roditeljima, da im omogućimo boravak u prirodi. Djeca trebaju boraviti vani u svim vremenskim uvjetima. Bilo sunce, kiša ili snijeg, uz odgovarajuću odjeću ništa im se neće dogoditi, osim što će uživati, igrati se i iskoristiti sve što priroda nudi.

Djetetu je igra vrlo značajna u aspektu spoznajnog razvoja, ono kroz nju sudjeluje i doživljava različite situacije, a u prirodi može svašta korisnog doživjeti i naučiti. Probamo li *land art* provesti s djecom, uvjerit ćemo se koliko ona u njemu uživaju, uče i zabavljaju se.

Primjer 18: djevojčica, balansiranje kamenja, preuzeto s

<https://rhythmsoplay.com/rock-balancing-stone-stacking-art-steam-activity/>

4.1. Važnost i utjecaji prirode i *land arta* na razvoj djece

„U društvu u kojem je priroda sve manje dostupna djeci uloga vrtića je sve značajnija. Zbog toga prirodu i okoliš treba vratiti u dječje živote – prije svega na organiziran način – omogućavajući djeci trajni pristup vanjskom prostoru.“ (Schepers, Liempd, 2010: 2)

Čovjek se sve više udaljava od prirode. Živeći ubrzani život, pun informacija, malih i velikih ekrana, zaboravili smo uživati u prirodi i učiti iz nje. Također, uskraćujemo je djeci. Uživamo u njoj gledajući je samo kroz prozore automobila, kuća ili kroz uređene parkove. Pravu prirodu i sve njezine čari koje dolaze s različitim godišnjim dobima zapravo držimo daleko od sebe i djece. Od svega se štitimo: hladnoće, vrućine, kiše, snijega, vjetra, kao i penjanja na stablo, skakanja u lokvice kiše, igranja u blatu... Isto uskraćujemo djeci, zaboravljajući koliko je važno da osjete tu vodu koja pada, vjetar koji puše, snijeg... Štitimo djecu od opasnosti koje sami stvaramo. Zbog pada sa stabla, prehlade, mokrih nogu ili niza drugih „opasnosti“, odrasli djeci uskraćuju uživanje u prirodi, zabavu, učenje, i stapanje s njom. No, najmlađima igra u prirodi, uz svoje „opasnosti“, nudi i učenje kako se snalaziti u njoj, razumjeti njene zakonitosti, kao i razvijati motoriku.

Čar *land arta* jest spojiti se s prirodom, iskoristiti sve mogućnosti koje ona nudi, oblikovati, igrati se i učiti iz onoga što nam taj dan daje. Sakupiti stvari koje vidimo oko sebe i poigrati se njima. Stvoriti nešto od njih, a zatim, jedino što možemo, fotografirati djela i pustiti da priroda s njima učini svoje. Promatrati njezin proces i učiti iz njega.

Umjesto da uživa u prirodi, čovjek se u njoj osjeća nesigurno, ograničava se. Djeci je prirodno trčati vani, zaprljati se, penjati, sakupljati lišće, žirove, kestene, kamenčiće... sama počinju graditi nešto novo od pronađenog, a mi ih u tome možemo usmjeravati, umjesto da ih ograničavamo.

Za svako je dijete učenje o svijetu igra i izazov, a najljepše je učenje u prirodi, stjecanjem iskustva, pokušajem i pogreškom, padanjem i dizanjem, stvaranjem nečega i njegovim nestajanjem. Razlika je uči li dijete o prirodi ili iz prirode. Ona je

ćudljiva i nepredvidiva, svaki dan drugačija. Svakog dana daje nam priliku za drugačiji *land art* rad i novo iskustvo. Jednog dana padaju šišarke pomoću kojih možemo raditi spirale, labirinte, drugi dan pada snijeg kojim možemo oblikovati razne skulpture, sve to uči nas promjenama. Sutra, kada se vratimo, bit će sunčano te skulpture u snijegu više neće biti, otopit će se. To je čar prirode, što kroz nju dijete uči i vidi promjene koje se u njoj događaju.

Igra na otvorenom, u slobodnoj prirodi, djeci pruža osjećaj uravnoteženosti i tjelesnog zdravlja, kao i samopouzdanja. Umjetnost je također dio razvojnog procesa. Jezikom umjetnosti dijete izražava i odražava svoja shvaćanja, pita se o svijetu, traga za odgovorima. Ona proširuje djetetove horizonte, otvara ga za komunikaciju u odnosu na svijet ljepote i svijet spoznaje, daje mu poticaj za usavršavanjem, odgonetavanjem značenja i boljom komunikacijom. Umjetnost je otkrivalačka, ona oslobađa i ima moralnu snagu.

Priroda je oduvijek bila izvor inspiracije za likovnog umjetnika. Zato su priroda i umjetnost u savršenom spoju za zdrav rast i razvoj djeteta.

Pokušajmo, primjerice, umjesto „Oh ne, pada kiša!“, koristiti rečenicu: „Super, pada kiša!“. Umjesto da cijeli dan ostanemo u vrtiću ili vlastitome domu, stavimo čizmice i kabanicu pa uživajmo u kiši. Skačimo kroz lokvice, promatrajmo kapljice kiše na lišću, pogledajmo zemlju kako se pretvara u blato. Pokušajmo, poput Andyja Goldsworthyja, napraviti svoju „kišnu sjenu“.

Primjer 19: rad Andyja Goldsworthyja, *Rain shadows*, preuzeto s

<https://www.pbs.org/newshour/arts/watch-the-fleeting-beauty-of-artist-andy-goldsworthys-rain-shadows>

Često nas dvorište vrtića ili kuće ograničava, ali zašto ne bismo iz njega izašli, otišli do skrivene šumice iza ugla, do plaže prepune kamenčića, pijeska i školjaka? Zašto ne bismo iskoristili neke ideje R. Shillinga i J. Brooklyn, a sigurno bi se rodilo i mnoštvo novih ideja i radova djece.

Kao što je švicarski pedagog Ferriera rekao: „Dijete voli prirodu, a mi smo joj zalupili vrata; dijete bi željelo naći smisao svojoj igri, a mi smo ga uklonili; ono voli biti stalno u pokretu, a mi smo ga sputali...“ (Cols, 2010: 6)

Nemojmo to dopustiti, ne ograničavajmo djecu, otvorimo vrata i odvedimo ih na kišu, vjetar, snijeg, sunce i iskoristimo svaki djelić prirode koji nam daje, potičimo dječju maštu, znatiželju, kreativnost...

Land art odličan je način da izvučemo djecu van na svjež zrak, u prirodu, da uče i uživaju u njoj te iskoriste sve što im ona nudi.

4.2. Način stvaranja *land art* i materijali

Land art možemo stvarati u bilo kojem prirodnom prostoru, u šumi, pored mora, na planini, u svim vremenskim prilikama ili godišnjem dobu, bili u vrtiću, školi, na praznicima ili putovanju, gdje god da se nađemo. Radimo s materijalima koje vidimo oko sebe, koje nam daje priroda te ne moramo ići u trgovinu, niti išta kupovati, već samo izaći van.

Nebitno je što ćemo i kako raditi, igrajmo se prirodom! Stvarajmo spirale, labirinte, krugove, životinje, ljude, što god nam padne na pamet. Iskoristimo češere, grančice, školjke, žirove, zemlju, lišće, kamenčiće...

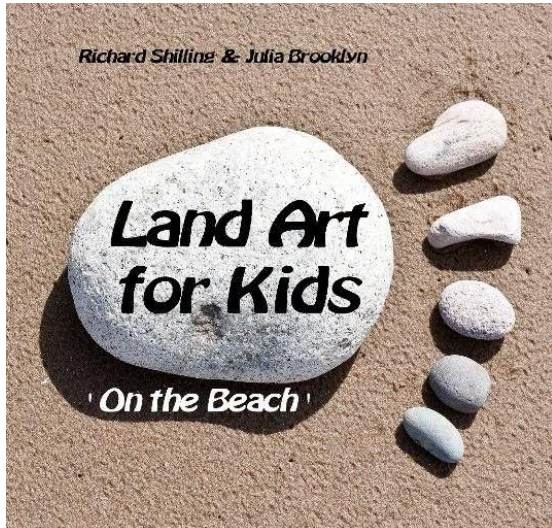
Zapravo, sve što treba je mašta, a djeca su prepuna mašte, te prirodni materijali koji se pronađu u okolišu. Jednostavno je i zabavno. Jedino još može poslužiti fotoaparata, ako rad želimo sačuvati, jer, ne zaboravimo, on ostaje u prirodi gdje smo ga stvorili, a priroda ga mijenja.

Primjer 20: dječji rad, preuzeto s

<https://www.pinterest.com/pin/376754325053053129/>

4.3. Ideje i primjeri iz knjige *Land Art for Kids – On the Beach* Richarda Shillinga i Julie Brooklyn

Primjer 21: knjiga Richarda Shillinga i Julie Brooklyn, *Land Art for Kids – On the Beach*, preuzeto s

http://www.landartforkids.co.uk/section345249_116333.html

1. Napravimo osobu

- recimo nekome da legne na pijesak
- uzmimo štap ili koristimo prst i crtajmo liniju oko njega
- neka osoba ustane, pogledajmo što smo napravili
- sakupimo kamenčiće i postavimo ih na liniju osobe koju smo napravili
- dodajmo još neke završne crtice, osmijeh, nos, što god nam se sviđa
- osoba može leći u bilo koju poziciju; kao da trči, igra nogomet ili slično, pa možemo dodati loptu ili drugo

Primjer 22: primjer iz knjige, *Make a person!*, preuzeto s http://www.landartforkids.co.uk/section345249_116333.html

2. Pogledajmo boje

- pogledajte koliko kamenčića različitih boja možete pronaći
- sakupite bijele, sive, narančaste, crne, crvene...
- sada napravite dugu od sakupljenih kamenčića
- možete napraviti i krug, koji teče iz jedne boje u drugu
- isto se može napraviti sa školjkama različitih boja

3. Napravimo cvijet

- cvijeće dolazi u raznim bojama, oblicima, veličinama
- pronađite okrugli kamen u boji za sredinu cvijeta
- pronađite dugačak štap za peteljku
- nacrtajte latice cvijetu pomoću štapa

4. Napravimo spiralu

- sakupite kamenčiće, školjke ili drvca
- počnite od sredine i radite spiralu
- možete napraviti malu i veliku spiralu
- možete je napraviti od različitih obojenih kamenčića ili od manjih u sredini prema većima na kraju

5. AKTIVNOSTI *LAND ARTA* U DJEČJEM VRTIĆU

5.1. Pripreme za izvođenje aktivnosti iz metodike likovne kulture

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI
PREDDIPLOMSKI STRUČNI STUDIJI PREDŠKOLSKOG ODGOJA

PISANA PRIPREMA ZA IZVOĐENJE LIKOVNE AKTIVNOSTI

Motiv: skulptura

Studentica: Matea Benčić

Pula, lipanj 2020.

OPĆI PODACI

Dječji vrtić Medulin, u Medulinu

Broj djece: 15

Dob djece: 4 – 6 godina

Odgojiteljica: Lena Beletić

Odgojna skupina: „Leptirići“

Lokacija aktivnosti: Dječji vrtić Medulin – ljetni kamp, Medulin

Datum izvedbe: 25. lipnja 2020.

STRUČNI PODACI:

Prethodne aktivnosti:

- šetnja obalom mora
- opće pripremne vježbe na obali mora
- plivanje i igre (igre loptom, lopticom, obručima) u moru

1. CILJ AKTIVNOSTI

- potaknuti djecu na boravak u prirodi, igru i stvaranje prirodnim materijalima, točnije balansiranje kamenčića uz obalu mora, građenje tornjića ili drugih „skulptura“, poticanje kreativnosti i mašte

2. RAZVOJNE ZADAĆE

2.1. Tjelesni i psihomotorički razvoj:

- razvoj koordinacije i preciznosti u balansiranju/slaganju kamenčića
- razvoj fine motorike šake pri hvatanju dlanovima, šakom, prstima i vrhovima prstiju
- razvoj grube motorike kretanjem po neravnom tlu uz obalu mora, po šljunku i kamenčićima

2.2. Socio-emocionalni razvoj:

- stvaranje bolje slike o sebi kroz uspješnost rada

2.3. Spoznajni razvoj:

- poticanje pažnje i koncentracije pri građenju kamene konstrukcije

2.4. Govor, komunikacija, izražavanje, stvaralaštvo:

- bogaćenje rječnika i razvoj govornih vještina korištenjem opisivanja
- poticanje slobode u radu

3. LIKOVNI JEZIK

a) likovni elementi: prostor, volumen

b) kompozicijska načela: ravnoteža, ritam

4. LIKOVNO PODRUČJE

a) likovna tehnika: prostorno plastično oblikovanje, *land art*

b) materijali i pribor: obluci, kamenčići, školjkice

c) postupci: građenje/slaganje

Korelacija: priroda, tjelesna i zdravstvena kultura

Oblici rada: frontalni oblik rada, individualni oblik rada

5. ARTIKULACIJA AKTIVNOSTI

UVODNI DIO: Predstaviti djeci *land art*. Projekcijom fotografija objasniti što je *land art*, gdje je nastao te kako se stvara, navesti bitne umjetnike i pokazati njihove radove, kao primjer budućim aktivnostima.

GLAVNI DIO: Odlazak na obalu mora. Svako dijete ima zadatak stvoriti svoj *land art* rad. Mogu koristiti kamenčiće, velike ili male oblutke, stakalca, školjkice..., što god pronađu na obali.

ZAVRŠNI DIO: Obilazak svih radova. Postavljanje pitanja djeci:

- „Što si to izgradio/la?“
- „Ima li tvoj rad ime?“
- „Kako si došao/la na tu ideju?“
- „Sviđa li ti se igrati se prirodom i graditi nešto novo od nje?“
- „Što misliš da će se dogoditi s tvojim radom kada odemo, kad počne puhati vjetar ili kada se more podigne?“

SVEUČILIŠTE JURJA DOBRILE U PULI
FAKULTET ZA ODGOJNE I OBRAZOVNE ZNANOSTI
PREDDIPLOMSKI STRUČNI STUDIJU PREDŠKOLSKOG ODGOJA

PISANA PRIPREMA ZA IZVOĐENJE LIKOVNE AKTIVNOSTI

Motiv: spirala

Studentica: Matea Benčić

Pula, lipanj 2020.

OPĆI PODACI

Dječji vrtić Medulin, u Medulinu

Broj djece: 15

Dob djece: 4 – 6 godina

Odgojiteljica: Olivera Živković

Odgojna skupina: „Leptirići“

Lokacija aktivnosti: Medulin, ljetni kamp

Datum izvedbe: 26. lipnja 2020.

STRUČNI PODACI:

Prethodne aktivnosti:

- igra u borovoj šumici (štafetne igre, igre lovice, skrivača)
- aktivnost građenja „skulpture“ na obali mora
- šetnja borovom šumicom

1. CILJ AKTIVNOSTI

- potaknuti djecu na boravak i igru u prirodi, stvaranje spirale šišarkama, poticanje kreativnosti i mašte

2. RAZVOJNE ZADAĆE

2.1. Tjelesni i psihomotorički i razvoj:

- razvoj koordinacije i preciznosti u nizanju šišarki
- razvoj fine motorike šake pri hvatanju šišarki dlanom, šakom, prstima
- razvoj grube motorike pri različitim oblicima kretanja u šumi, na ravnom i neravnom terenu, između prirodnih prepreka (panj, borove grane, debla)

2.2. Socio-emocionalni razvoj:

- stvaranje bolje slike o sebi kroz uspješnost rada

2.3. Spoznajni razvoj:

- poticanje pažnje i koncentracije pri nizanju šišarki po obrisnoj liniji spirale
- poticanje strpljivosti pri čekanju na red

2.4. Govor, komunikacija, izražavanje, stvaralaštvo:

- bogaćenje rječnika i razvoj govornih vještina opisivanjem

3. LIKOVNI JEZIK

- a) likovni elementi: prostor, volumen, ploha, linija
- b) kompozicijska načela: ravnoteža, ritam, proporcija

4. LIKOVNO PODRUČJE

- a) likovna tehnika: prostorno plastično oblikovanje, *land art*
- b) materijali i pribor: šišarke
- c) postupci: sakupljanje, slaganje/nizanje

Korelacija: priroda, tjelesna i zdravstvena kultura

Oblici rada: frontalni oblik rada, grupni oblik rada

5. ARTIKULACIJA AKTIVNOSTI

UVODNI DIO: Razgovor s djecom o *land artu* (s kojim su već upoznati). Postavljanje pitanja: „Znate li što je spirala?“, „Jeste li se ikad susreli sa spiralom u prirodi?“.

GLAVNI DIO: Nakon dobivenih odgovora i razgovora, djeci govorim kako je njihov današnji zadatak napraviti vlastitu spiralu u prirodi. Spiralu će napraviti od šišarki.

Prvo trebaju sakupiti što više šišarki na jednu hrpu. Zatim štapom koji pronađu nacrtati obris spirale na koji će slagati šišarke.

ZAVRŠNI DIO: Kada je spirala gotova, djeca će stati u kolonu jedan iza drugoga.

Jedno po jedno dijete hodat će kroz spiralu do središta i natrag. Na kraju postaviti ću djeci pitanja:

- „Je li bilo teško pravilno nizati šišarke u zadani oblik?“
- „Mislite li da se još nešto može izgraditi od šišarki u prirodi?“
- „Želiš li sam/a iscrtati svoju spiralu?“
- „Hoće li vam biti žao ako ju vrijeme uništi?“

5.2. Razvoj likovnog izražavanja i stvaranja djece

Već je objašnjena uloga te važnost odgojitelja, prirode, igre u njoj, pa i *land arta*. Zamišljena aktivnost u dječjem vrtiću odvijala se prema planiranom. Djeci sam pomoću projekcije fotografija predstavila i objasnila što je *land art*. Ispričala sam im o nekim umjetnicima i njihovim radovima. Posebno sam skrenula pozornost na balansiranje kamenja, slaganje po nijansama te aktivnosti koje se mogu provesti na obali mora. Inspiracija i ideja proizašle su posebno iz radova Richarda Shillinga te njegove knjige s Juliom Brooklyn *Land Art for Kids – On the Beach*. Aktivnost je planirana za idući dan. Djeca su boravila u ljetnom kampu izvan vrtića, pored borove šumice i mora. Uvjeti su bili idealni za *land art* radove, a djeca su se već instinktivno za vrijeme boravka u ljetnom kampu igrala prirodnim materijalima koja ih okružuju te zapravo ni ne sluteći sama već gradila

Istoga dana, šetajući uz obalu mora u Medulinu, slučajno smo naišli na „tornjiće“ od kamena. Netko se poigrao uz obalu slažući i balansirajući kamenje, kao što smo mi to imali u planu. Nakratko smo zastali. Djeca su već pri približavanju počela uzvikivati jedno drugome: „Vidi, ono ćemo mi raditi!“, „Daaa! To nam je danas teta pokazala!“. Jedna djevojčica upitala je: „Tko je to napravio?“

Djecu pitam: „Što mislite, kako ovo stoji, jesu li koristili ljepilo?“

Dječak (6,2) odgovara: „Nisu, za *land art* se to ne koristi, nije od prirode.“

Drugi se dječak (6,5) nadovezuje: „Samo su ga pažljivo slagali.“

Djevojčica (5,11) odgovara: „Da i sada su to tu ostavili, ako bude puhao vjetar, srušit će se, ali nema veze, to je prirodno.“

Idući dan dolazimo na obalu mora. Sada mi stvaramo! Zadatak je individualan. Svatko gradi za sebe, po želji, s manjim ili većim kamenčićima. Djeca imaju potpunu slobodu; mogu balansirati kamenje, slagati ga u liniju po nijansama boja, mogu iskoristiti školjkice, pijesak, što god pronađu, mogu napraviti sve što im padne na pamet.

Primjer 23: djeca u izradi *land art* radova

motiv: skulptura

tehnika: prostorno-plastično

oblikovanje, *land art*

fotografirala: Matea Benčić ©

Djeca ozbiljno shvaćaju zadatak, puna uzbuđenja kreću tražiti što im treba. Neku treba dodatno motivirati te potaknuti na samostalan rad, a ne u grupi. Inzistira se na samostalnosti, kako bi se uvidjela svačija ideja i zamisao što može učiniti od ponuđenih materijala koje pronađe.

Primjer 24: djevojčica (6 g., 1 mj.)¹⁵

motiv: skulptura

tehnika: prostorno-plastično oblikovanje,
land art

fotografirala: Matea Benčić ©

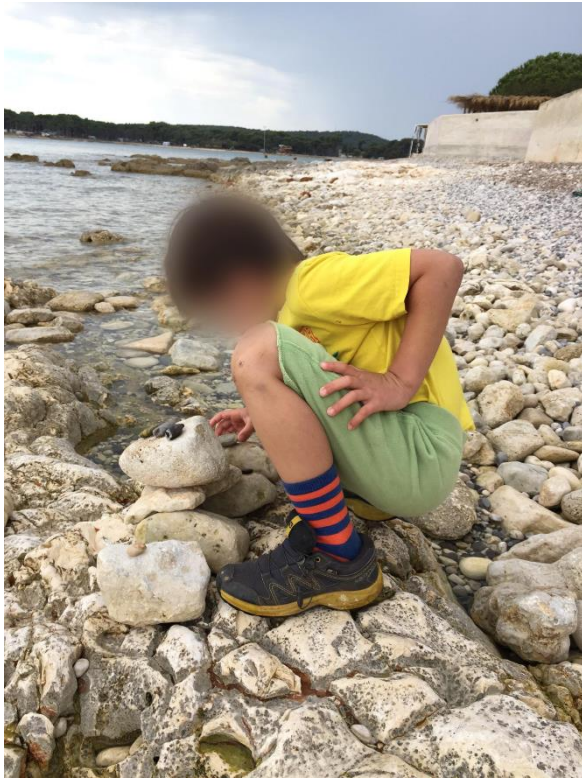
Primjer 25: rad djevojčice (6,1)

motiv: skulptura

tehnika: prostorno-plastično oblikovanje,
land art

fotografirala: Matea Benčić ©

¹⁵ 6 g., 1 mj. – 6 godina i 1 mjesec, djetetova životna dob, u daljnjem tekstu pisat će samo u obliku (6,1)

Primjer 26: dječak (6,5)

motiv: skulptura

tehnika: prostorno-plastično oblikovanje,
land art

fotografirala: Matea Benčić ©

Primjer 27: dječakov rad (6,5)

motiv: skulptura

tehnika: prostorno-plastično oblikovanje,
land art

fotografirala: Matea Benčić ©

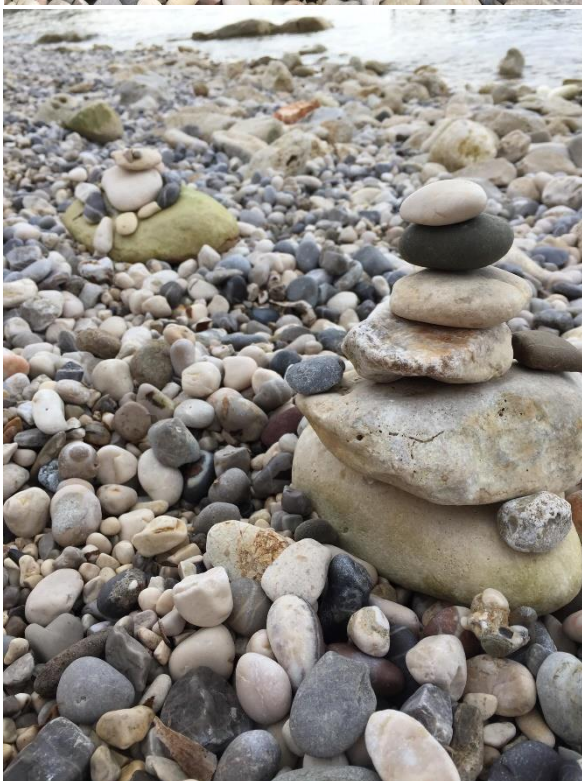

Primjer 28: djevojčica (5,5)

motiv: skulptura

tehnika: prostorno-plastično oblikovanje,
land art

fotografirala: Matea Benčić ©

Primjer 29: rad djevojčice (5,5)

motiv: skulptura

tehnika: prostorno-plastično oblikovanje,
land art

fotografirala: Matea Benčić ©

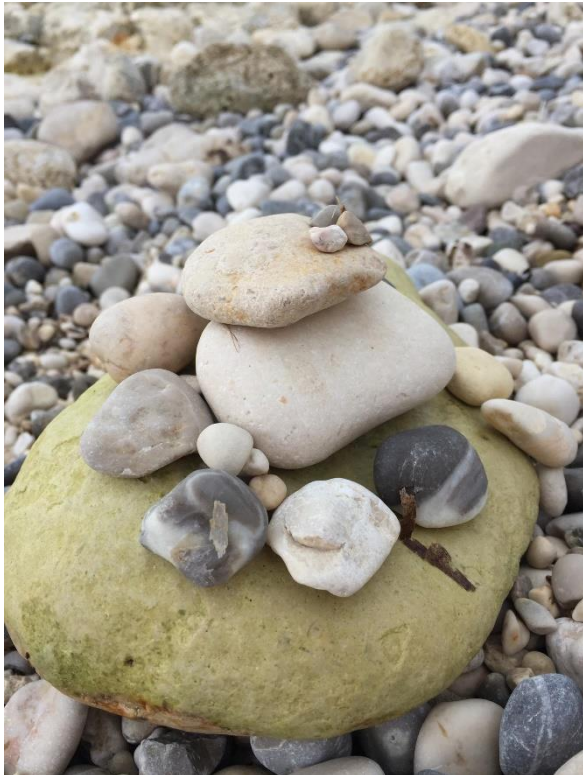

Primjer 30: djevojčica (6,3)

motiv: skulptura

tehnika: prostorno-plastično oblikovanje,
land art

fotografirala: Matea Benčić ©

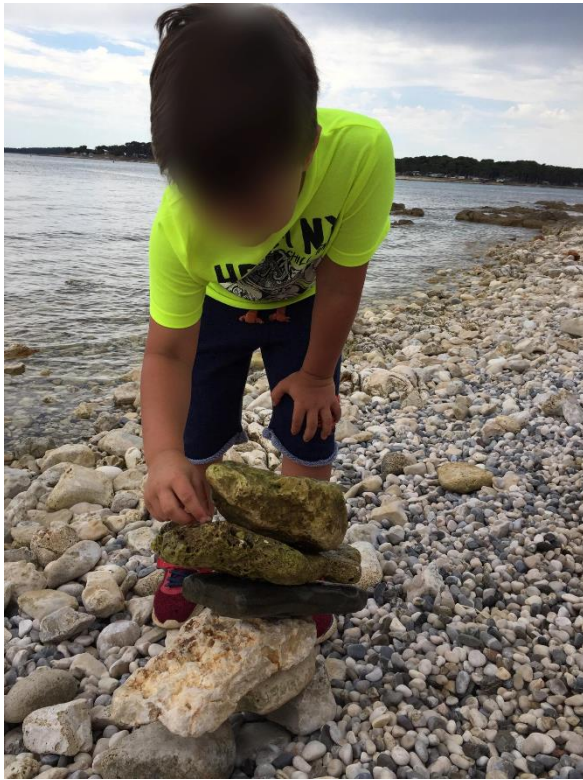

Primjer 31: rad djevojčice (6,3)

motiv: skulptura

tehnika: prostorno-plastično oblikovanje,
land art

fotografirala: Matea Benčić ©

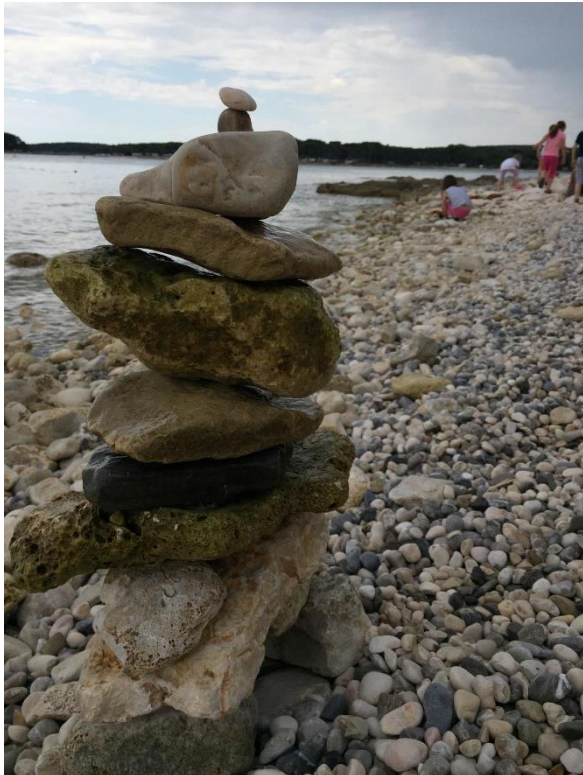

Primjer 32: dječak (6)

motiv: skulptura

tehnika: prostorno-plastično oblikovanje,
land art

fotografirala: Matea Benčić ©

Primjer 33: dječakov rad (6)

motiv: skulptura

tehnika: prostorno-plastično oblikovanje,
land art

fotografirala: Matea Benčić ©

Primjer 34: dječak (5,9)

motiv: skulptura

tehnika: prostorno-plastično oblikovanje,
land art

fotografirala: Matea Benčić ©

Primjer 35: dječakov rad (5,9)

motiv: skulptura

tehnika: prostorno-plastično oblikovanje,
land art

fotografirala: Matea Benčić ©

Primjer 36: djevojčica (6)

motiv: skulptura

tehnika: prostorno-plastično oblikovanje,
land art

fotografirala: Matea Benčić ©

Primjer 37: rad djevojčice (6)

motiv: skulptura

tehnika: prostorno-plastično oblikovanje,
land art

fotografirala: Matea Benčić ©

Primjer 38: djevojčica (5,11)

motiv: skulptura

tehnika: prostorno-plastično oblikovanje,
land art

fotografirala: Matea Benčić ©

Primjer 39: rad djevojčice (5,11)

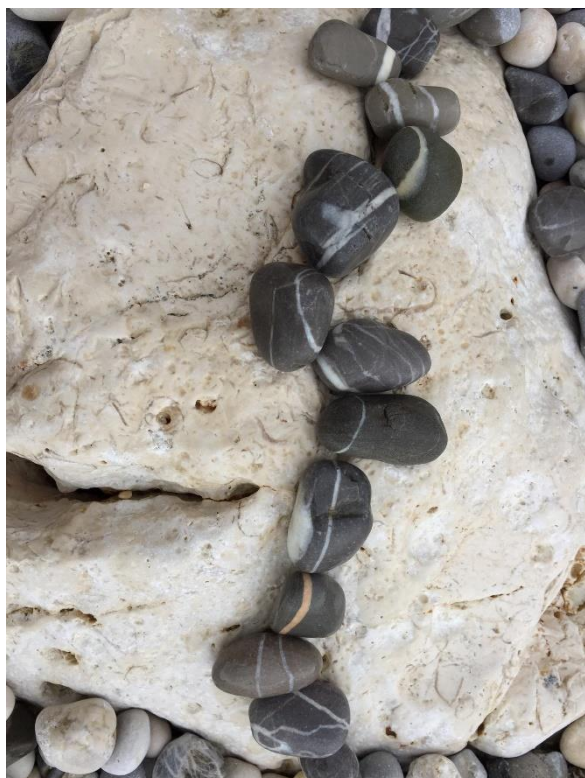
motiv: skulptura

tehnika: prostorno-plastično oblikovanje,
land art

fotografirala: Matea Benčić ©

Primjer 40: dječaci u
izradi radova
motiv: skulptura
tehnika: prostorno
plastično-oblikovanje,
land art
fotografirala: Matea
Benčić ©

Primjer 41: rad djevojčice (6,10)
motiv: skulptura
tehnika: prostorno-plastično oblikovanje,
land art
fotografirala: Matea Benčić ©

Drugu aktivnost realizirali smo u borovoj šumici. Ideja je bila sakupiti šišarke oko nas na jednu hrpu, štapom koji pronađemo nacrtati na podu liniju spirale te slagati po njoj šišarke. Djeca su već prethodnom aktivnošću bila upoznata s *land artom*. Objasnili sam koji je današnji zadatak, što je spirala te kako ju napraviti. Djeca se oduševljeno odmah prihvaćaju posla.

Prvo smo nacrtali vanjsku obrisnu liniju spirale štapom koji su djeca pronašla. Zbog nestrpljivosti i želje da što prije počnu graditi spiralu, nisu sakupili šišarke na hrpu, već su ih postupno sakupljali i donosili. Djeca surađuju međusobno, dodaju si šišarke, jedno drugo usmjeravaju i ispravljaju u slaganju. Već pri završetku djeca su hodala u krug spiralom. Pri završetku izrade usmjeravam ih da stanu jedno iza drugoga kako bi svatko sam hodao kroz spiralu. Spontano, došli smo na ideju da dijete koje dođe u središte kaže ime jedne morske životinje. Djeca su strpljivo čekala svoj red i slušala jedno drugo. Nakon što su svi zasebno prošli spiralu nastavljaju se igrati oko nje. Pažljivo su koračali, svaku šišarku koju bi slučajno pomaknuli odmah bi ispravljali i vraćali na mjesto.

Primjer 42: djeca (4 – 6) sakupljaju šišarke za izradu spirale
motiv: spirala
tehnika: prostorno-plastično oblikovanje, *land art*
fotografirala: Matea Benčić ©

Primjer 43: djeca u izradi spirale
motiv: spirala
tehnika: prostorno-plastično oblikovanje, *land art*
fotografirala: Matea Benčić ©

Na kraju aktivnosti postavila sam djeci nekoliko pitanja:

„Je li bilo teško pravilno nizati šišarke u zadani oblik?“

Dječak (6,2): „Nije, jer smo prije toga nacrtali crtu po kojoj ćemo slagati.“

Djevojčica (5,11): „Da, samo smo morali sakupiti jako puno šišarka, da napravimo veliku spiralu, po crti koju smo nacrtali.“

„Mislite da se još nešto može sagraditi od šišarki u prirodi?“

Dječak (6,3): „Ja sam jednom na Fratarskom od iglica bora i šišarka sagradio kulu. Ali drugi dan bila mi je uništena jer je puhao vjetar.“

Dječak (5,2): „Ja mislim da bi nekako mogli napraviti dinosaura od tih iglica i šišarka.“

Djevojčica (6): „Mogli bi napraviti još neke okrugle kao ovu ili neke u obliku kocke.“

„Hoće li vam biti žao ako vrijeme uništi spiralu?“

Djevojčica (5): „Pa da, nećemo se više moći igrati.“

Djevojčica (5,11): „Nema veze, opet ćemo napraviti novu.“

Dječak (6,5): „Malo hoće, ali to je *land art*, sve sa čime se igramo u prirodi trebamo njoj i pustiti, pa će ona djelovati na to.“

Primjer 44: djeca u izradi spirale

motiv: spirala

tehnika: prostorno-plastično oblikovanje, *land art*

fotografirala: Matea Benčić ©

Primjer 45: djeca u izradi spirale i prikupljanju šišarki

motiv: spirala

tehnika: prostorno-plastično oblikovanje, *land art*

fotografirala: Matea Benčić ©

Primjer 46: djeca u izradi spirale

motiv: spirala

tehnika: prostorno-plastično oblikovanje, *land art*

fotografirala: Matea Benčić ©

Primjer 47: dječak (4) popravlja
šišarke u pravilan oblik

motiv: spirala

tehnika: prostorno-plastično
oblikovanje, *land art*

fotografirala: Matea Benčić ©

Primjer 48: dovršavanje
spirale

motiv: spirala

tehnika: prostorno-plastično
oblikovanje, *land art*

fotografirala: Matea Benčić ©

Primjer 49: djevojčica (4,8)

hoda spiralom

motiv: spirala

tehnika: prostorno-plastično
oblikovanje, *land art*

fotografirala: Matea Benčić ©

Primjer 50: djevojčica (5)
hoda spiralom
motiv: spirala
tehnika: prostorno-plastično
oblikovanje, *land art*
fotografirala: Matea Benčić ©

Primjer 51: djevojčica (6,2)
hoda spiralom
motiv: spirala
tehnika: prostorno-plastično
oblikovanje, *land art*
fotografirala: Matea Benčić ©

Primjer 52: dječak (4,2)
hoda spiralom
motiv: spirala
tehnika: prostorno-plastično
oblikovanje, *land art*
fotografirala: Matea Benčić ©

ti *land art* uspješno su realizirani. Djeca su boravila u
Naučila su kako će priroda utjecati na njihov rad,
o uništiti, ali to je dio nje.

ja i njegov odnos s prirodom, koji prenosi na dijete.
jeravati, ona sama znaju iskoristiti sve što ih okružuje;
čiće, pijesak... Samo im treba dati što više vremena za

Primjer 53: skupina djece (4 – 6) ispred svoje izrađene *land art* spirale

motiv: spirala

tehnika: prostorno-plastično oblikovanje, *land art*

fotografirala: Matea Benčić ©

6. ZAKLJUČAK

Ovim se radom željelo usmjeriti pažnju na jednostavne mogućnosti igre u prirodi stvaralaštvom *land arta* te ukazati na važnost djetetova boravka u prirodi. Priroda je svuda oko nas, neizbježna je, dio je svakog čovjeka, a dijete treba potaknuti na boravak u njoj. Uloga je odgojitelja nuditi što više mogućnosti i vremena za igru i stvaranje u prirodi jer djeca u njoj i pomoću nje rastu i uče.

Land artom djeca istražuju prirodu i ispituju njezine mogućnosti. Stvaraju njome te proučavaju kako će ona djelovati na njihov rad. Također, uče da mogu iskoristiti sve što ona nudi, ali nakon što završe sve ostavljaju ondje gdje su pronašli.

Priroda može pružiti djetetu veliko bogatstvo, a na nama je kako ćemo to omogućiti. *Land art* savršen je za igru djece u prirodi. Djeca su slobodna, stvaraju, maštaju, sakupljaju, proučavaju... Ne postoji nesavršen rad, svaki je jedinstven i predivan na svoj način kojim priroda utječe na njega, a dijete ga svojom maštom i kreativnošću pretvara u nešto svoje. I baš je u tome čar!

7. LITERATURA

Knjige:

1. Arnason, H. H. (2009). *Povijest moderne umjetnosti: slikarstvo, kiparstvo, arhitektura, fotografija*. Varaždin: Stanek.
2. Frontisi C. (ur.) (2003). *Povijest umjetnosti: Larousse*. Zagreb: Veble
3. Šuvaković, M. (2005). *Pojmovnik suvremene umjetnosti*. Zagreb: Horetzky.
4. Tatković, N., Radetić-Paić, M., Blažević, I., Verbanac, S. (ur.) (2016). *Suvremeni modeli rada u dječjem vrtiću i kompetencije odgojitelja*. Medulin: Dječji vrtić Medulin.
5. Shilling, R., Brooklyn, J. (2009). *Land art for kids – On the Beach*. Cherry Leaf Publishing.

Članci iz časopisa:

6. Budić, G. (2007). Život u prirodi. *Moj vrtić – priručnik za sretnije odrastanje*. III-IV (7-8). str. 38-41.
7. Cols, C. (2010). Izvan vrtića: svijet prepun mogućosti. *Djeca u Europi*. IV (12). str. 6-7.
8. Prott, R. (2010) Pedagogija: umjetnost nošenja s rizikom, a ne njegovog izbjegavanja. *Djeca u Europi*. IV (12). str. 18-19.
9. Schepers, W., Liempd, I. V. (2010). Avantura u prirodi. *Djeca u Europi*. IV (12). str. 2-3.

Članci iz online časopisa:

10. Kutleša, A. (2011). O odnosu land arta i fotografije – primjer Borisa Demura i grupe Gorgona. *Život umjetnosti: časopis o modernoj i suvremenoj umjetnosti i arhitekturi*. [Online] 89 (2). str. 58-67. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/198952>. [Pristupljeno: 6.10.20.]
11. Turković, V. (2002). Dijalog prirode i kulture kroz likovnu umjetnost. *Socijalna ekologija: časopis za ekološku misao i sociologijska istraživanja okoline*. [Online] 11 (4). str. 317-330. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/139501>. [Pristupljeno: 2.11.20.]

Mrežne stranice:

12. Artsy, Carl Andrea, [internet], <raspoloživo na <https://www.artsy.net/artist/carlandrea> >, [Pristupljeno: 29.11.20.]
13. Angažiranost kroz projekt, Idis Turato, [internet], <raspoloživo na: <https://www.idisturato.com/blog/2013/02/10/angaziranost-kroz-projekt/> >, [Pristupljeno: 25.10.20.]
14. Boris Pecigoš, [internet], <raspoloživo na: <https://boris-pecigos.com/#ui-1> >, [Pristupljeno: 9.11.20.]
15. Enciklopedija, Christo, [internet], <raspoloživo na <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=11712> >, [Pristupljeno: 29.11.20.]
16. Gagosian, Michael Heizer, [internet], <raspoloživo na <https://gagosian.com/artists/michael-heizer/> >, [Pristupljeno: 29.11.20.]
17. Gagosian, Richard Serra, [internet], <raspoloživo na <https://gagosian.com/artists/richard-serra/> >, [Pristupljeno: 29.11.20.]
18. Gagosian, Walter De Maria, [internet], <raspoloživo na <https://gagosian.com/artists/walter-de-maria/> >, [Pristupljeno: 29.11.20.]
19. James Cohan, Richard Long, [internet], <raspoloživo na: <https://www.jamescohan.com/artists/richard-long> >, [Pristupljeno: 27.10.20.]
20. Living Your Wild Creativity, Andy Goldsworthy, [internet], <raspoloživo na: <https://www.livingyourwildcreativity.com/art-gallery-1-mitchell-1> >, [Pristupljeno: 26.10.20]
21. Medioteka – Udruga za promicanje medijske kulture djece i mladih, Land art – umjetnost u prirodi, [internet] <raspoloživo na: http://www.medioteka.hr/portal/print.php?tb=ss_lik2&vid=55 >, [Pristupljeno: 25.10.20.]
22. Rediscovered Families, How To Make Beautiful Land Art With Your Kids, [internet], <raspoloživo na: <https://rediscoveredfamilies.com/land-art/> >, [Pristupljeno: 02.11.20.]
23. Richard Shilling, Land Art for Kids, [internet], <raspoloživo na: <https://www.richardshilling.co.uk/landartforkidscom.html> >, [Pristupljeno: 27.10.20.]
24. Richard Shilling, Bio, [internet], <raspoloživo na:

<https://www.richardshilling.co.uk/bio.html> >, [Pristupljeno: 27.10.20.]

25. Tate, Richard Long, [internet], <raspoloživo na:

<https://www.tate.org.uk/art/artists/richard-long-1525> >, [Pristupljeno: 27.10.20.]

26. The Art Story, Dennis Oppenheim, [internet], <raspoloživo na:

<https://www.theartstory.org/artist/oppenheim-dennis/artworks/#pnt> >, [Pristupljeno: 26.10.20.]

27. Wikiwand, Robert Smithson, [internet], <raspoloživo na:

<https://www.wikiwand.com/sh/RobertSmithson> >, [Pristupljeno: 25.10.20.]

8. POPIS PRIMJERA

Primjer 1: rad Roberta Smithsona, *Broken Circle*, [preuzeto 25.10.20.]

<https://www.idisturato.com/blog/2013/02/10/angaziranost-kroz-projekt/>

Primjer 2: rad Roberta Smithsona, *Spiral Hill*, [preuzeto 25.10.20.]

<https://www.idisturato.com/blog/2013/02/10/angaziranost-kroz-projekt/>

Primjer 3: rad Andyja Goldsworthyja, *Snowballs*, [preuzeto 25.10.20.]

<https://www.livingyourwildcreativity.com/art-gallery-1-mitchell-1>

Primjer 4: rad Andyja Goldsworthyja, *Ombre stones*, [preuzeto 25.10.20.]

<https://www.livingyourwildcreativity.com/art-gallery-1-mitchell-1>

Primjer 5: rad Andyja Goldsworthyja, *Fall Leaves*, [preuzeto 25.10.20.]

<https://www.livingyourwildcreativity.com/art-gallery-1-mitchell-1>

Primjer 6: rad Dennisa Oppenheima, *Indentation – Removal*, [preuzeto 25.10.20.]

<https://www.theartstory.org/artist/oppenheim-dennis/artworks/#pnt>

Primjer 7: rad Richarda Longa, *Sahara Circle*, [preuzeto 26.10.20.]

<https://www.tate.org.uk/art/artworks/long-sahara-circle-t12036>

Primjer 8: rad Richarda Shillinga, *Geology Squares*, [preuzeto 26.10.20.]

<https://mymodernmet.com/richard-shilling-land-artist/>

Primjer 9: rad Richarda Shillinga, *Thorax*, [preuzeto 26.10.20.]

<https://mymodernmet.com/richard-shilling-land-artist/>

Primjer 10: rad Richarda Shillinga, *Construction Balance*, [preuzeto 26.10.20.]

<https://mymodernmet.com/richard-shilling-land-artist/>

Primjer 11: rad Borisa Pecigoša, *Travnati vršak* – krug od poslaganog kamenja,

[preuzeto 9.11.20.] <https://boris-pecigos.com/2016/08/10/land-art-trail-land-art-staza/>

Primjer 12: rad Borisa Pecigoša, *Travnati vršak* – viseća mandala, [preuzeto

9.11.20.] <https://boris-pecigos.com/2016/08/10/land-art-trail-land-art-staza/>

Primjer 13: rad Borisa Pecigoša, *Geoglifi ovaca*, [preuzeto 9.11.20.]

<https://boris-pecigos.com/2016/08/10/land-art-trail-land-art-staza/>

Primjer 14: rad Borisa Pecigoša, *Labirint*, [preuzeto 9.11.20.]

<https://boris-pecigos.com/2016/08/10/land-art-trail-land-art-staza/>

Primjer 15: rad Borisa Pecigoša, *Kameno igralište*, [preuzeto 9.11.20.]

<https://boris-pecigos.com/2016/08/10/land-art-trail-land-art-staza/>

Primjer 16: rad Borisa Pecigoša, *Stražar*, [preuzeto 9.11.20.]

<https://boris-pecigos.com/2016/08/10/land-art-trail-land-art-staza/>

Primjer 17: zaštitni znak Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli, [preuzeto 9.11.20.]

<https://fooz.unipu.hr/>

Primjer 18: djevojčica, balansiranje kamenja, [preuzeto: 27.10.20.]

<https://rhythmsofplay.com/rock-balancing-stone-stacking-art-steam-activity/>

Primjer 19: rad Andyja Goldsworthyja, *Rain shadows*, [preuzeto: 27.10.20.]

<https://www.pbs.org/newshour/arts/watch-the-fleeting-beauty-of-artist-andy-goldsworthys-rain-shadows>

Primjer 20: dječji rad, [preuzeto: 27.10.20.]

<https://www.pinterest.com/pin/376754325053053129/>

Primjer 21: knjiga Richarda Shillinga i Julie Brooklyn, *Land Art for Kids – On the Beach*, [preuzeto: 2.11.20.]

http://www.landartforkids.co.uk/section345249_116333.html

Primjer 22: primjer iz knjige, *Make a person!*, [preuzeto: 2.11.20.]

http://www.landartforkids.co.uk/section345249_116333.html

Primjer 23: djeca u gradnji *land art* radova, motiv: skulptura

tehnika: prostorno-plastično oblikovanje, *land art*, fotografirala: Matea Benčić ©

Primjer 24: djevojčica (6,1), motiv: skulptura,

tehnika: prostorno-plastično oblikovanje, *land art*, fotografirala: Matea Benčić ©

Primjer 25: rad djevojčice (6,1), motiv: skulptura,

tehnika: prostorno-plastično oblikovanje, *land art*, fotografirala: Matea Benčić ©

Primjer 26: dječak (6,5), motiv: skulptura,

tehnika: prostorno-plastično oblikovanje, *land art*, fotografirala: Matea Benčić ©

Primjer 27: dječakov rad (6,5), motiv: skulptura

tehnika: prostorno-plastično oblikovanje, *land art*, fotografirala: Matea Benčić ©

Primjer 28: djevojčica (5,5), motiv: skulptura,

tehnika: prostorno-plastično oblikovanje, *land art*, fotografirala: Matea Benčić ©

Primjer 29: rad djevojčice (5,5), motiv: skulptura,

tehnika: prostorno-plastično oblikovanje, *land art*, fotografirala: Matea Benčić ©

Primjer 30: djevojčica (6,3), motiv: skulptura,

tehnika: prostorno-plastično oblikovanje, *land art*, fotografirala: Matea Benčić ©

Primjer 31: rad djevojčice (6,3), motiv: skulptura,

tehnika: prostorno-plastično oblikovanje, *land art*, fotografirala: Matea Benčić ©

Primjer 32: dječak (6), motiv: skulptura,

tehnika: prostorno-plastično oblikovanje, *land art*, fotografirala: Matea Benčić ©

Primjer 33: dječakov rad (6), motiv: skulptura,

tehnika: prostorno-plastično oblikovanje, *land art*, fotografirala: Matea Benčić ©

Primjer 34: dječak (5,9), motiv: skulptura,

tehnika: prostorno-plastično oblikovanje, *land art*, fotografirala: Matea Benčić ©

Primjer 35: dječakov rad (5,9), motiv: skulptura,

tehnika: prostorno-plastično oblikovanje, *land art*, fotografirala: Matea Benčić ©

Primjer 36: djevojčica (6), motiv: skulptura,

tehnika: prostorno-plastično oblikovanje, *land art*, fotografirala: Matea Benčić

Primjer 37: rad djevojčice (6), motiv: skulptura,

tehnika: prostorno-plastično oblikovanje, *land art*, fotografirala: Matea Benčić ©

Primjer 38: djevojčica (5,11), motiv: skulptura,

tehnika: prostorno-plastično oblikovanje, *land art*, fotografirala: Matea Benčić ©

Primjer 39: rad djevojčice (5,11), motiv: skulptura,

tehnika: prostorno-plastično oblikovanje, *land art*, fotografirala: Matea Benčić ©

Primjer 40: dječaci u izradi radova, motiv: skulptura,

tehnika: prostorno-plastično oblikovanje, *land art*, fotografirala: Matea Benčić ©

Primjer 41: rad djevojčice (6,10), motiv: skulptura,

tehnika: prostorno-plastično oblikovanje, *land art*, fotografirala: Matea Benčić ©

Primjer 42: djeca (4 – 6 g.) sakupljaju šišarke za izradu spirale, motiv: spirala,

tehnika: prostorno-plastično oblikovanje, *land art*, fotografirala: Matea Benčić ©

Primjer 43: djeca u izradi spirale, motiv: spirala, tehnika: prostorno-plastično

oblikovanje, *land art*, fotografirala: Matea Benčić ©

Primjer 44: djeca u izradi spirale, motiv: spirala, tehnika: prostorno-plastično

oblikovanje, *land art*, fotografirala: Matea Benčić ©

Primjer 45: djeca u izradi spirale i prikupljanju šišarki

,
motiv: spirala, tehnika: prostorno-plastično oblikovanje, *land art*, fotografirala: Matea Benčić ©

Primjer 46: djeca u izradi spirale, motiv: spirala, tehnika: prostorno-plastično

oblikovanje, *land art*, fotografirala: Matea Benčić ©

Primjer 47: dječak (4) popravlja šišarke u spirali, motiv: spirala, tehnika: prostorno-plastično oblikovanje, *land art*, fotografirala: Matea Benčić ©

Primjer 48: dovršavanje spirale, motiv: spirala, tehnika: prostorno-plastično oblikovanje, *land art*, fotografirala: Matea Benčić ©

Primjer 49: djevojčica (4,8) hoda spiralom, motiv: spirala, tehnika: prostorno-plastično oblikovanje, *land art*, fotografirala: Matea Benčić ©

Primjer 50: djevojčica (5) hoda spiralom, motiv: spirala, tehnika: prostorno-plastično oblikovanje, *land art*, fotografirala: Matea Benčić ©

Primjer 51: djevojčica (6,2) hoda spiralom, motiv: spirala, tehnika: prostorno-plastično oblikovanje, *land art*, fotografirala: Matea Benčić ©

Primjer 52: dječak (4,2) hoda spiralom, motiv: spirala, tehnika: prostorno-plastično oblikovanje, *land art*, fotografirala: Matea Benčić ©

Primjer 53: skupina djece (4 – 6) ispred svoje izgrađene *land art* spirale, motiv: spirala, tehnika: prostorno-plastično oblikovanje, *land art*, fotografirala: Matea Benčić ©

SAŽETAK

Pejzažna umjetnost ili izvorno *land art* umjetnički je pravac kod kojeg umjetnost „izlazi“ iz galerije. Radovi nastaju u prirodi te ondje i ostaju. Priroda ih mijenja, a nekad i potpuno uništava. Pravac je nastao krajem 60-ih godina u Sjedinjenim Američkim Državama i Europi.

Priroda ima velik i važan utjecaj na dijete. Bitno je da se ono što više igra i provodi vrijeme u njoj, a *land art* idealan je za provođenje takve aktivnosti. Djeca traže, sakupljaju, proučavaju i istražuju prirodu uz svoju maštu i kreativnost, od nje grade nešto novo, drugačije, što su zamislili.

Svrha je ovog rada predstaviti *land art*, značajne umjetnike te ukazati na aktivnosti koje se mogu provesti s djecom u vrtiću.

Ključne riječi: pejzažna umjetnost, priroda, aktivnosti, vrtić, djeca.

SUMMARY

Land art is an art direction where art comes out of a gallery. The work is created in nature, and there it remains. Nature changes it, and sometimes even completely destroys. The direction originated in the late 1960s in the United States and Europe.

Nature has a great and important influence on the child. It is important to play as much as possible and spend time on it, and land art is ideal to spend such activities. Children search, collect, study, and explore nature, with their imagination and creativity they build something new, different, what they imagined.

The purpose of this paper is to present land art, significant artists of the same, and to point out the activities that can be carried out with children in kindergarten.

Keywords: landscape art, nature, activities, kindergarten, children.